

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.44:004.8:342.78

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2026.2/01>

Кочіашвілі А. Д.

<https://orcid.org/0009-0001-4814-1131>

Національний університет «Одеська юридична академія»

Омельчук О. С.

<https://orcid.org/0000-0002-0082-3619>

Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ЗМІНІ УМОВ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВИХ ДОГОВОРІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Предметом дослідження стала специфіка потенційного та дійсного використання штучного інтелекту при зміні умов цивільно-правових договорів в умовах воєнного стану.

Відзначено, що зміна умов цивільно-правових договорів під час воєнного стану призводить до зміни первинних зобов'язань щодо строків, предмета, способів їх виконання, або також може призвести до розірвання договорів за згодою сторін. Це дозволяє адаптувати договір до неможливості виконання, переглянути ціни або зупинити дію без штрафних санкцій.

Проаналізовано роль діджиталізації та впровадження штучного інтелекту як стратегічних інструментів адаптації договірної практики до умов воєнного стану. Розглянуто потенціал нейромереж у нівелюванні юридичної рутини, зокрема їх здатність до експрес-аналізу великих масивів даних для виявлення форс-мажорних застережень та ризикових зобов'язань. Особливу увагу приділено функціонуванню ШІ як «інтелектуального конструктора» при масовій підготовці додаткових угод, що забезпечує одноманітність та точність коригування умов щодо строків, цін та валютних застережень. Визначено перспективність використання цифрових технологій для прогнозування правових наслідків, моніторингу динамічно змінюваного законодавства та перевірки контрагентів, що дозволяє бізнесу мінімізувати вплив людського фактору та посилити захист сторін у критичних умовах особливого правового режиму.

Визначено, що використання нейромереж у процесі трансформації договірних зобов'язань породжує низку гострих проблем, які наразі не мають однозначного правового врегулювання. По-перше, існує критичний розрив між здатністю ШІ генерувати типові шаблони та необхідністю врахування специфічних безпекових ризиків, притаманних конкретним регіонам та їх особливим правовим режимам. По-друге, використання публічних моделей ШІ входить у пряме протиріччя з вимогами щодо збереження комерційної таємниці та захисту персональних даних в умовах особливого правового режиму. По-третє, правова природа «цифрових галюцинацій» ШІ створює загрозу укладення нікчемних правочинів, що базуються на неіснуючих нормах права, адаптованих під воєнний стан.

Ключові слова: форс-мажор, непередбачувані обставини, непереборна сила, зміна умов договору, штучний інтелект, нейромережі.

Постановка проблеми. Сучасний стан цивільно-правових відносин в Україні характеризується безпрецедентною динамічністю та високим ступенем невизначеності, що зумовлено тривалою дією воєнного стану. В умовах війни особливо важливо, щоб всі учасники розуміли свої права та обов'язки, а також мали доступ до актуальної інформації про зміни в законодавстві [2, с. 38].

Масова необхідність перегляду істотних умов договорів – від банальних термінів виконання зобов'язань до цінових орієнтирів та валютних застережень – створила надмірне навантаження на юридичні департаменти в більшості сфер бізнесу. У цьому контексті впровадження інструментів штучного інтелекту (ШІ) вбачається логічним кроком для автоматизації підготовки додаткових угод та аналізу форс-мажорних застережень.

Поряд з цим актуалізуються питання перегляду підходів до використання штучного інтелекту в умовах воєнного стану для поліпшення умов договірної дисципліни та додаткового захисту прав та інтересів сторін в договірних зобов'язаннях. Таким чином, виникає гостра потреба у дослідженні меж припустимості використання ШІ при зміні умов цивільно-правових договорів, визначенні алгоритмів верифікації згенерованого контенту та розробці рекомендацій щодо мінімізації юридичних ризиків, які можуть виникнути внаслідок технологічних помилок у критично важливих документах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нажаль, в вітчизняній юридичній науці дане питання ще не піднімалося попри вищевизначену актуальність та широке використання можливостей ШІ на практиці, тому **метою** даного дослідження є виділення проблем та перспектив використання штучного інтелекту при зміні умов цивільно-правових договорів в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Як слушно відмічають Г. Мельник та І. Магомедов, факт введення або продовження воєнного стану автоматично не спричиняє безпосередніх наслідків для усіх цивільно-правових зобов'язань загалом. Обумовлені наслідки можуть мати місце лише у випадках, коли закон прямо «вказує на них із посиланням на воєнний стан» [6].

Зміна умов цивільно-правових договорів під час воєнного стану призводить до зміни первинних зобов'язань щодо строків, предмета, способів їх виконання, або також може призвести до розірвання договорів за згодою сторін. Це дозволяє

адаптувати договір до неможливості виконання, переглянути ціни або зупинити дію без штрафних санкцій.

Додаткова угода є основним інструментом добровільного коригування змісту договірних цивільно-правових відносин, оскільки вона дозволяє сторонам оперативно адаптувати свої існуючі зобов'язання до реалій форс-мажорних обставин без звернення до судових органів. Юридична природа цього правочину полягає в тому, що він є невід'ємною частиною основного договору, а положення такої угоди мають таку саму юридичну силу, фактично заміщуючи або доповнюючи конкретні пункти первинного договору. В умовах воєнного стану додаткова угода стає гнучким інструментом для легалізації або підтвердження згоди на відтермінування платежів, зміну асортименту та обсягів постачання, перегляду вартості товарів та послуг з огляду на зростання витрат чи руйнування логістики.

Процедура укладення такої угоди в умовах воєнного стану починається з етапу переговорів, де одна зі сторін ініціює зміни шляхом надсилання письмової пропозиції (оферти) з обґрунтуванням необхідності зміни умов договору. Важливо, щоб у тексті цієї пропозиції було чітко зазначено зв'язок між введенням воєнного стану та неможливістю виконання договору на попередніх умовах, наприклад, через посилення на вже неодноразово згадуваний лист Торгово-промислової палати про форс-мажор.

На підставі аналізу практики визначеною особливістю укладення додаткових угод під час дії воєнного стану є активне використання засобів електронного документообігу (сервісів Вчасно і аналогічних) та кваліфікованого електронного підпису (КЕП). Якщо сторони фізично розділені лінією фронту або кордоном, підписання угоди через спеціалізовані сервіси є юридично еквівалентним «мокрому» підпису, що значно прискорює процес легалізації та впровадження змін в договірні відносини.

Важливим є також визначення коректної форми додаткової угоди. Попри те що закон дозволяє усну форму договору, для цивільно-правових договорів значної економічної ваги критично важливо дотримуватися форми правочину, яка відповідає формі основного договору. Крім того тому проект угоди має містити точні формулювання нових редакцій конкретних пунктів основного договору та дату, з якої вони набирають чинності.

У разі, якщо основний договір був посвідчений нотаріально, додаткова угода також підлягає

обов'язковому нотаріальному посвідченню, що в умовах воєнного стану може мати певну специфіку. Слід відзначити, що станом на сьогодні поняття «спеціальний реєстр» або «перелік нотаріусів, яким дозволено вчиняти дії з цінним майном в умовах воєнного стану», фактично втратило свою актуальність, оскільки Міністерство юстиції України скасувало цей обмежений список у січні 2024 року. Для сфери договірних відносин це означає повернення до загального принципу роботи нотаріату, де право на вчинення будь-яких нотаріальних дій мають усі діючі державні та приватні нотаріуси, відомості про яких містяться в Єдиному реєстрі нотаріусів України.

Однак, на початку повномасштабного вторгнення, існував затверджений наказом Мін'юсту № 1760/5 реєстр нотаріусів, який включав лише тих нотаріусів, які пройшли спеціальну перевірку на відповідність критеріям доброчесності та безпеки в умовах воєнного стану. Наразі ж доступ до державних реєстрів відновлено для більшості нотаріусів, за винятком тих, хто перебуває на тимчасово окупованих територіях або підпадає під певні санкційні обмеження.

Завершальним етапом процедури є обмін підписаними примірниками та їх долучення до оригінальної справи договору. З моменту підписання додаткової угоди обидві сторони вважаються такими, що погодилися на новий баланс прав та обов'язків, що автоматично знімає питання про претензії щодо порушень за тими пунктами, які були змінені. Це створює стабільне правове підґрунтя для продовження співпраці, оскільки будь-яке посилення на форс-мажор у майбутньому вже буде оцінюватися судом крізь призму того, що сторони свідомо змінили свої умови саме під час воєнного стану, враховуючи його ризики.

Ще один важливий аспект, на який звертає увагу Верховний Суд, стосується внесення змін до договору, який вже виконано. Суд чітко розмежує обставини, коли сторони ще можуть звертатися з позовом про внесення змін у зв'язку з істотною зміною обставин, а коли такий час минув.

Так, у постанові Касаційного господарського суду від 06.06.2023 по справі №910/21100/21, суд зазначає наступне: «Окрім того, як правильно вказав суд першої інстанції, внесення змін до договору про закупівлю в частині, зокрема, строку виконання зобов'язання можливо лише до моменту виконання зобов'язання (постанова Верховного Суду від 05.09.2018 у справі № 910/21806/17), що обумовлюється правовими наслідками зміни договору за рішенням суду, вста-

новленими статтею 653 ЦК України (якщо договір змінюється в судовому порядку, зобов'язання змінюється з моменту набрання рішенням суду про зміну законної сили). Тому за рішенням суду зміна строку виконання зобов'язання в договорі після його виконання не допускається» [7].

Таким чином, внесення змін до договору, зокрема в частині строку виконання зобов'язання, за рішенням суду можливе лише до моменту його фактичного та повного виконання.

Діджиталізація цивільно-правових відносин на сучасному етапі розвитку штучного інтелекту та врахування актуальної тенденції використання цифрових інструментів в договірній практиці (електронний документообіг, цифровий підпис та печатка тощо) ставлять перед наукою цивільного права питання врахування можливостей сучасних технологій для підсилення захисту сторін договірних зобов'язань в процесі виконання та зміни умов цивільно-правових договорів в умовах воєнного стану.

Особливо слід відмітити перспективність використання можливостей штучного інтелекту для великих компаній для підтримки власного бізнесу в умовах особливих правових режимів. Так використання нейромереж у процесі аналізу умов чинних цивільно-правових договорів дозволяє значно прискорити юридичну рутину та мінімізувати помилки, пов'язані з людським фактором у стресових умовах війни. Враховуючи той факт, що штучний інтелект здатен швидко проаналізувати великий масив діючих цивільно-правових договорів на предмет наявності пунктів про форс-мажор або специфічних застережень щодо воєнного стану, що допомагає швидко визначити пріоритетні договори для зміни умов договору. Використання нейромережі дозволяє ефективно виявляти ризикові зобов'язання, виконання яких стало неможливим в умовах воєнного стану та супутніх обставин.

При підготовці додаткових угод нейромережі можуть виступати як «інтелектуальні конструктори» договірних положень, що автоматично генерують зміни умов договору на основі заданих параметрів, таких як зміна строків поставки або перегляд валютних застережень. Це особливо актуально, коли юридичній особі потрібно одночасно внести типові зміни до сотень договорів з різними контрагентами, забезпечуючи при цьому одноманітність та юридичну точність кожного окремого документа.

Штучний інтелект може також бути використаним у прогнозуванні правових наслідків невиконання

нання або зміни умов цивільно-правових договорів. Особливий інтерес може викликати вплив на податкові зобов'язання або можливі заходи юридичної відповідальності.

Крім того, нейромережі стають незамінними у питаннях перевірки контрагентів та моніторингу законодавства, що динамічно змінюється в умовах воєнного стану. Вони можуть автоматично відстежувати появу нових нормативно-правових актів, які безпосередньо впливають на можливість виконання певних видів договорів, і сигналізувати про необхідність термінового перегляду умов цивільно-правових договорів.

Однак, окрім явних позитивних перспектив використання ШІ в даній сфері важливо також врахувати і проблемні моменти та можливі ризики такого використання. Пропонуємо виділяти чотири самостійні групи потенційних проблем та ризиків:

– проблема нейромережевих «галюцинацій» [4] – сучасні нейромережі не є досконалими мовними моделями, їх рівень аналізу та юридичної експертизи ще не може замінити експертний, а отже нейромережа може використовувати хибні джерела, посилаючись на скасовані редакції нормативно-правових актів, що в умовах динамічного законодавства може зробити додаткову угоду юридично нікчемною;

– конфіденційність та безпека даних – завантаження текстів реальних договорів, що містять комерційну таємницю, персональні дані сторін або інші дані з обмеженим доступом (наприклад, специфічні логістичні маршрути, що особливо чутливо під час війни), у хмарні сервіси нейромережі може призвести до витоку інформації. Загальновідомо, що більшість публічних нейромереж використовують вхідні дані для машинного навчання, тому конфіденційна або інша обмежена інформація з тексту договору може стати доступною системою

та теоретично відобразитися у відповідях іншим користувачам. Цю тезу підтверджують офіційні Умови використання та Політики конфіденційності провідних розробників ШІ, які прямо зазначають, що дані користувачів можуть використовуватися для вдосконалення моделей [1];

– неможливість глибокої експертизи – великі мовні моделі ефективно працюють з типовими шаблонами, але вони не здатні повноцінно врахувати специфіку обставин конкретних цивільно-правових відносин. Так, нейромережа може запропонувати формулювання, яке формально є законним, але фактично позбавляє сторону реальних механізмів захисту своїх прав та інтересів, оскільки не з'ясованими залишаються природа попередніх домовленостей та реальної спроможності сторін виконувати зобов'язання в умовах воєнного стану;

– проблема юридичної відповідальності – штучний інтелект, згідно чинного законодавства, не є суб'єктом права, тому відповідальність покладатиметься на особу, яка використовувала нейромережу в процесі зміни умов договору. Даний ризик зумовлює обов'язковість «людського» контролю (human-in-the-loop) за результатами роботи нейромережі.

Висновки. Таким чином, штучний інтелект в перспективі здатен трансформувати проблему зміни цивільно-правового договору в умовах воєнного стану з пасивного реагування на проблему в можливість проактивного управління юридичними ризиками цивільних зобов'язань, забезпечуючи при цьому високу адаптивність бізнесу до непередбачуваних умов воєнного часу.

Поряд з цим використання штучного інтелекту в договірній сфері під час війни несе низку серйозних ризиків, пов'язаних з якістю та конфіденційністю використання можливостей нейромереж для спрощення процесу зміни умов договору.

Список літератури:

1. Rogers R. Anthropic Will Use Claude Chats for Training Data. Here's How to Opt Out. URL: <https://www.wired.com/story/anthropic-using-claude-chats-for-training-how-to-opt-out/>
2. Возняковська К. Особливості удосконалення господарських та цивільно-правових договорів у воєнний час. *Юридичний вісник*. 2024. №3. С. 37–45.
3. Дайджест судової практики Верховного Суду у справах, пов'язаних з війною. Рішення, внесені до ЄДРСР, з лютого 2022 року по вересень 2024 року. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/oglyady/Daigest_sud_prakt_VS_spravi_vijna.pdf
4. Джос О.К. Галюцинації у великих мовних моделях. Теоретичні та прикладні аспекти побудови програмних систем: праці 15 міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 23-24 грудня 2024 р.). С. 46–48.
5. Добрянська Н.В. Особливості укладення цивільно-правових договорів в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. 2024. Том 35 (74) № 3. С. 32–36.

6. Мельник Г., Магомєдов І. Воєнний стан: чи змінилися наслідки невиконання цивільно-правових зобов'язань? *Юридична Газета*. 2022. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/voenniy-stan-chi-zminili-sya-naslidki-nevikonannya-civilnopravovih-zobovyazan.html>

7. Постанові Касаційного господарського суду від 06.06.2023 р., справа №910/21100/21. URL: https://protocol.ua/ua/postanova_kgs_vp_vid_06_06_2023_roku_u_spravi_910_21100_21/

8. Про затвердження переліку нотаріусів, якими в умовах воєнного стану вчиняються нотаріальні дії щодо цінного майна: Наказ Міністерства юстиції України від 3 травня 2022 року N 1760/5. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS36930>

Kochiashvili A. D., Omelchuk O. S. FEATURES OF THE USE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE WHEN CHANGING THE TERMS OF CIVIL-LAW CONTRACTS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

The subject of the study was the specifics of the potential and actual use of artificial intelligence when changing the terms of civil law contracts under martial law.

It was noted that changing the terms of civil law contracts during martial law leads to a change in the initial obligations regarding the terms, subject, and methods of their execution, or can also lead to the termination of contracts by agreement of the parties. This allows the contract to be adapted to the impossibility of execution, to revise prices, or to suspend the operation without penalties.

The role of digitalization and the implementation of artificial intelligence as strategic tools for adapting contractual practice to martial law conditions is analyzed. The potential of neural networks in automating legal routines is considered, in particular their ability to express analysis of large data sets to identify force majeure clauses and risk obligations. Particular attention is paid to the functioning of AI as an “intelligent designer” in the mass preparation of additional agreements, which ensures uniformity and accuracy of adjustments to terms, prices and currency clauses. The prospects of using digital technologies for predicting legal consequences, monitoring dynamically changing legislation and checking counterparties are determined, which allows businesses to minimize the impact of the human factor and strengthen the protection of the parties in critical conditions of a special legal regime. It is determined that the use of neural networks in the process of transforming contractual obligations gives rise to a number of acute problems that currently do not have a clear legal regulation. First, there is a critical gap between the ability of AI to generate typical templates and the need to take into account specific security risks inherent in specific regions and their special legal regimes. Second, the use of public AI models is in direct contradiction with the requirements for preserving commercial secrets and protecting personal data in conditions of a special legal regime. Third, the legal nature of AI’s “digital hallucinations” creates the threat of concluding worthless transactions based on non-existent legal norms adapted for martial law.

Keywords: *force majeure, unforeseen circumstances, force majeure, change of contract terms, artificial intelligence, neural networks.*

Дата першого надходження статті до видання: 20.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026